

Emirci Sultan, Zaviyesi ve Menkıbevi Hayatı

Emirci Sultan, His Zāwiya and His Legendary Life

Abdulkadir Dündar*

*Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Ankara, Türkiye.
Prof. Dr., Ankara University, Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts, Ankara, Türkiye.*

abdulkadirdundar@yahoo.com | <https://orcid.org/0000-0002-2713-6675>

*Corresponding Author / Sorumlu Yazar

Hatice Şerife İpek

Yüksek Lisans Öğrencisi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları, Yozgat, Türkiye.

Master's Student, Yozgat Bozok University, Graduate School of Education, Islamic History and Arts, Yozgat, Türkiye.

htc_ipek@outlook.com | <https://orcid.org/0009-0008-6220-8612>

Article Type / Makale Tipi

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Information / Makale Bilgisi

Received / Geliş Tarihi: 15.08.2025

Accepted / Kabul Tarihi: 13.12.2025

Published / Yayın Tarihi: 31.12.2025

DOI: 10.31591/istem.1766478

Cite as / Atıf: Dündar, Abdulkadir – İpek, Hatice Şerife. "Emirci Sultan, Zaviyesi ve Menkıbevi Hayatı". *İstem* 46 (2025), 211-246. <https://doi.org/10.31591/istem.1766478>

Plagiarism / İntihal: *This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.*

Copyright / Telif Hakkı: *"Authors retain the copyright of their works published in the journal, and their works are published under the CC BY-NC 4.0 license. / Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC-BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır."*

Ethical Statement / Etik Beyan: *This study is the article version of the "TÜBİTAK 2209-A University Student Research Projects Support Program 2021" project. / Bu çalışma, "TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı 2021" projesinin makaleye dönüştürülmüş halidir.*

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/istem>

Emirci Sultan, Zaviyesi ve Menkıbevi Hayatı

Öz

Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'da Türkleşme ve İslamlaşma süreci başlamıştır. Bu sürecin daha yumuşak ve ılımlı olmasında Türkmen baba ve dervişlerinin etkisi olmuştur. Emirci Sultan'da XIII. yüzyıl da Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması hususunda önemli bir yere sahip olan Türkmen babalarından bir tanesidir. Orta Anadolu bölgesinde olan Bozok sancağına, obasıyla birlikte göç ederek burada kurduğu zaviye aracılığıyla tebliğ ve irşat faaliyetlerinde bulunmuştur. Merkezi konumda bulunması hasebiyle zaviyesi bölgenin nüfuzlu yerlerinden biri haline gelmiştir. Emirci Sultan, günümüzde de bölge halkı tarafından büyük bir saygıyla anılmaktadır. Sözlü tarih yazıcılığını oluşturan menkıbeler şahsiyetlerin tarihte var olduğuna ve efsaneleştiğine dair kanıtları oluşturmaktadır. Emirci Sultan hakkında da pek çok menkıbe bulunmaktadır. Emirci Sultan ile ilgili anlatılagelen menkıbelerin bazıları literatüre geçse de bazıları halen sözlü kültürde varlığını devam ettirmektedir. Anlatılagelen menkıbelerde Emirci Sultan, Ahmet Yesevî geleneğiyle ilişkilendirilmekte ve kerametlerine dair çeşitli anlatılar yer almaktadır. Bu çalışma, mevcut olan tüm menkıbeler derlenerek ve Emirci Sultan'ın aile efradında bulunan zaviyeye ait belgelerden yararlanılarak hazırlanmıştır. Ayrıca, Emirci Sultan ile aynı kişi olup olmadığı bilinmeyen ve köye adını veren Osman Paşa arasındaki bağlantı ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Zaviyeler, buldukları dönemde yalnızca dini ve manevi bilgilerin öğretildiği yerler değil, aynı zamanda halkın sosyalleştiği ve kamu hizmetlerinin yürütüldüğü önemli kurumlardı. Emirci Sultan Zaviyesi de Bozok mıntakasında yörenin yapım malzemesi olarak kullanılan kerpiç ile yapılmış ve ihtiyaca binaen eklemeler yapılarak büyütülmüş bir yapıdır. Halka hizmetleri uzun süre devam eden Emirci Sultan Zaviye'si Osmanlı döneminde vakıf haline getirilerek hizmetlerini sürdürmüştür. Emirci Sultan Zaviyesi tekke ve zaviyelerin kapatılması kanununa kadar vakıf hizmetlerine devam etmiştir. Kerpiçten olan bu yapının orijinal hali günümüze ulaşmasa da zaviyenin mescit ve türbe kısmı halen kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi ve Sanatları, Emirci Sultan, Bozok, Menkıbe, Zaviye.

Emirci Sultan, His Zāwiya and His Legendary Life

Abstract

Following the Battle of Manzikert, the processes of Turkification and Islamization began in Anatolia. The role of Turkmen sheikhs and dervishes was instrumental in ensuring that this transformation occurred in a more gradual and conciliatory manner. Among these influential figures was Emirci Sultan, a prominent Turkmen baba of the 13th century who played a significant role in the Islamization and Turkification of Anatolia. Migrating with his tribe to the Bozok district in Central Anatolia, he established a zāwiya (dervish lodge) through which he engaged in religious preaching (tabliḡh) and guidance (irshād). Due to its central location, this zāwiya soon became one of the most influential institutions in the region. To this day, Emirci Sultan is remembered with deep reverence by the local population. Oral historiography, embodied in manqibas (hagiographic narratives), provides both evidence of a historical figure's existence and the process by which they became legendary. Numerous manqibas concerning Emirci Sultan have been transmitted over the centuries; while some have entered the written literature, others persist solely within oral tradition. These narratives often associate him with the Ahmad Yasawī tradition and recount miraculous signs attributed to him. This study has been prepared by compiling all accessible manqibas and examining archival documents related to the zāwiya preserved by Emirci Sultan's descendants. Furthermore, it investigates in detail the possible connection between Emirci Sultan and Osman Pasha—after whom the village is named—although it remains uncertain whether they were the same person. Zāwiyas in their time were not merely centers for the teaching of religious and spiritual values; they also served as venues for social interaction and public service. The Emirci Sultan Zāwiya, built of adobe—commonly used as a construction material in the Bozok region—was gradually expanded according to need. Serving the public for many years, the zāwiya was incorporated into the Ottoman waqf (pious foundation) system and continued its services until the enactment of the Law on the Closure of Tekkes and Zāwiyas. Although the original adobe structure has not survived in its entirety, the mosque and mausoleum sections of the zāwiya remain in use today.

Keywords: Islamic History and Arts, Emirci Sultan, Bozok, Manqiba, Zāwiya.

Giriş

Anadolu tarihi konusunda, XIII. yüzyıl, birçok alanda olduğu gibi dinî ve özellikle tasavvuf tarihi bakımından büyük önem taşımaktadır. Zira Anadolu'nun bugünkü dini geleneğinin temeli, bu yüzyılda oluşmaya başlamış ve devam etmiştir. Anadolu tarihinde en önemli dinî tasavvufî akımların ortaya çıkışının yanı sıra bunlarla ilişkili yaşanan olaylar ve dalgalanmalar XIII. yüzyılda meydana gelmiştir.

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında en önemli rolü oynayan Türk boylarının kitlesel göçlerine paralel olarak bu tasavvuf akımlarına mensup şeyh ve dervişlerin gelip çeşitli şehir, kasaba ve köylerde ve özellikle göçebe Türkmenler arasına yerleştikleri ve yoğun bir irşat faaliyeti yürüttükleri bilinmektedir.

Emirci Sultan, Anadolu Selçuklu hükümdarları I. Alâ'ud-Din Keykubad ve II. Gıyâs'ud-Din Keyhusrev devirlerinde (1220-1246) Bozok mıntıkasında yaşamış olan bir şeyh, bir Türkmen babasıdır. Emirci Sultan hakkındaki yazılı ve sözlü menkıbeler, onun tasavvufî kimliğini anlamamıza imkân tanımaktadır. Ancak bu bilgiler dağınık kaynaklarda yer almakta ve sistematik bir biçimde ele alınmamıştır. Lakin görülüyor ki sözlü kültür aracılığıyla nesilden nesile taşınan menkıbeler, Emirci Sultan'ın burada yaşayan yerleşik ve göçebe halk kitleleri üzerinde bıraktığı etkinin tespiti açısından büyük bir önem arz etmektedir.

Anadolu'nun İslamlaşması ve yeni bir kimlik kazanmasında etkili olan zaviyeler, Türk İslam kültür tarihi açısından büyük öneme sahip olan kurumlardan bir tanesidir. Emirci Sultan Zaviyesi günümüzde Yozgat, Merkez'e bağlı Osmanpaşa Beldesi'ndedir. Yol güzergâhları üzerinde olmasından dolayı faaliyet alanının ve etkisinin zamanla genişlemesine olanak sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin son yıllarına kadar da vakıf, zaviye bünyesinde devam etmiştir.

Günümüze zaviyenin hâlâ aktif olarak kullanılan mescit ve türbe kısımları ulaşabilmiştir. Orijinali kerpiç malzemeden inşa edilmiş olup orijinal hali korunmamıştır. Mescit ve türbenin günümüzdeki yapısı 1910 yılına aittir. Zaviyenin faaliyetlerine 1925'te çıkarılan tekke ve zaviyelerin kapatılması kanunu ile son verilmiştir. Türbe kısmı ise bugün de halk tarafından ziyaret faaliyetleri hâlâ devam eden kültürel miraslarımızdan bir tanesi olarak varlığını sürdürmektedir. Çalışmamızda Emirci Sultanın hayatı, tasavvufî yönü, zaviyenin kuruluş süreci, zaviyeyi oluşturan birimler hakkında detaylı araştırma yapılmıştır.

1. Emirci Sultan

1.1 Adı ve Lakabı

Zaviyede olup da (25/02/2022) Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığına teslim edilen belgelerde Emirci Sultan'ın adı "Emirci" veya "Emirce Sultan" şeklinde geçmektedir. Türbesindeki mezar taşında geçen Şerefeddin İsmail ismine veya farklı bir isme bahse konu belgelerin hiçbirinde rastlanılmamaktadır. Günümüzde Osmanpaşa Tekkesi Köyü'nde bulunan türbesinin kitabesinde "Emirce" ya

da “Emirci” ismi bulunmamaktadır. Mezar taşındaki yazılarda güzel bir Selçuklu sülüsü ile Arapça yazılmış şu ifadeler yer almaktadır. “Târîhu vefâtı merhum Şerefu’d-dîn İsmâ’îl bin Muhammed rahimetullâh min şehri’l Zilhicce senete seb’in ve selâsîne ve sittemietin” (Zilhicce 637, Haziran – Temmuz 1240) (Fotoğraf 19-21). Bu mezar kitabesinden anlaşılacağı üzere şeyhin lakabının “Şerefu’d-din”, adının, “İsmail” ve babasının adının da “Muhammed” olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Yalnız bu lakap ve isim sadece bu kitabeye özgü kalmıştır. Fakat bir istisna olarak zaviyenin 1919’daki (R 1335) şeyhi İsmail Hakkı Efendi tarafından kopya edilen bir silsilenâmede, “Yozgat Osmanpaşa Tekiyyesi karyesinde ‘defn-î hâk-i ıtır-nâk Cenâb-ı Şerefu’d-dîn İsmâ’îl nâm-ı diğer Emirci Sultan Veli’...” şeklindeki bilgilerden Şerefeddin İsmail ile Emirci Sultan’ın aynı kişi olduğu anlaşılmaktadır. 1

Buradan hareketle, şeyhin gerçek ismi yerine “Emirci Sultan” lakabıyla anıldığı sonucuna varabiliriz. Fakat bu lakabın geçtiği ilk belge baş kısmı bulunmayan 14 Recep 793/ 17 Haziran 1390 tarihli vakfiye olup şeyhin zaviyeye yaptığı vakıf arazisini göstermektedir.² Belgede “eş-Şeyh Emirci” şeklinde geçmektedir. Bu vakfiyeden iki yıl sonrasına ait bir icâzetnâmede de şeyhin lakabı “Hazret-i Emirci” olarak zikredilmektedir.³ Şeyhin adındaki “Sultan” unvanının ilavesine de Hacı Bektaş-ı Veli Vilâyetnâmesi’nde rastlanılmaktadır. 4

Şimdilik Ocak’ın incelediğini ifade ettiği elimizdeki en eski belgeler olan vakfiye (M 1390) ve icâzetnâmede (M 1392) “Emirci”, sonraki dönemlere ait resmî belgelerde ise sık sık olmamakla birlikte “Eymirci” şeklinde telaffuz edilen lakabın⁵, orijinalinin en eski belgelere bakılarak “Emirci” şeklinde olduğunu söylemek daha yerinde olacaktır. Çünkü 14. yüzyıla ait bu belgeler şeyhin yaşadığı döneme daha yakındır. Bu sebeple orijinal kullanımın muhafaza edildiğini söyleyebiliriz. Bu tür kullanımların zamanla değişiklikler gösterdiğine rastlanmaktadır. Fakat bu değişimlere, genelde uzun sürelerde rastlanır. Buradaki gibi kullanımlarda erken dönemlerdeki kullanımlar esas alınır.⁶

Ocak, şeyhin lakabı ile ilgili şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

“Bu kullanımların iki türlü izahatının olabileceği tahmin edilmektedir. Bu tahminler

¹ Ahmet Yaşar Ocak, *Ortaçağ Anadolu’sunda İki Büyük Yerleşimci-Kolonizatör Derviş Dede Garkın ve Emirci Sultan Vefâiyye ve Yeseviyye Gerçeği* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021) 216.

² Makalede istifade edilen vakfiye ve icazetname de dahil olmak üzere Emirci Sultan Zaviyesi’nde bulunan 187 adet belge, aileden olan Kudret Alp Koçak ve Devlet Arşivleri Başkanlığı adına Ahmet Şahin tarafından imzalanmış bir protokol ile yakın bir zamanda Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü’ne teslim edilmiştir. Ahmet Yaşar Ocak’ın incelediğini belirttiği bahse konu vakfiye ve icazetnamede de bu tarihten önce incelendiği için herhangi bir arşiv numarası bulunmamaktadır. Bk. Ocak, *Ortaçağ Anadolu’sunda İki Büyük Yerleşimci*, 289-290.

³ Ocak, *Ortaçağ Anadolu’sunda İki Büyük Yerleşimci*, 295-296.

⁴ Abdülbaki Gölpinarlı (ed.), *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî “Vilâyetnâme”*, (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2021) 76.

⁵ Ocak, *Ortaçağ Anadolu’sunda İki Büyük Yerleşimci*, 315.

⁶ Ocak, *Ortaçağ Anadolu’sunda İki Büyük Yerleşimci*, 217.

şu şekildedir: İlki bunun tek kelime olmayıp ‘emre’ ve ‘ece’ şeklinde iki kelimededen bir araya geldiğidir. Bilindiği gibi çağdaşı olan Yunus’un ve şeyhi Baba Tapduk’un da kullandığı ‘âşik’ yahut ‘kardeş’ anlamlarında “emre” kelimesi lakap olarak kullanılmıştır. ‘Ece’ kelimesi ise 13-15. yüzyıllar da dervişler arasında ‘reis, ulu, ileri gelen’ anlamlarıyla bolca kullanılan bir lakaptır. Bunlardan yola çıkarak ‘Emirci’ lakabının da ‘Emre ece’ ya da ‘Emir ece’ şeklinde olduğu fakat zamanla bu kullanımların söyleyiş değişiklikleri ile ‘Emirci’ ya da ‘Emîrce’ şeklini aldığını söyleyebiliriz. İkinci tahmin ise, Arapçadaki seyyid, kelimesini karşılayan ‘Emîr’ lafzı ile Farsça da küçültme edatı olan “çe” nin birleşiminden oluşan ‘Küçük Emîr’ anlamında olabileceğini de söyleyebiliriz. Ayrıca vakfiyelerde Emirci Sultan’ın babasının ve dedesinin de ‘Emîr’ lakaplarıyla anılması son ihtimali daha da kuvvetlendirmektedir. Bu kullanımların aslında ‘Emîrce’ olan kelimenin dilde kolaylık sağlaması açısından zaman içerisinde ‘Emîrce’ ya da ‘Emirci’ şeklinde telaffuz edilir hale geldiği düşünülmektedir. Özetleyecek olursak, ‘Emirci’ kelimesinin şeyhin lakabı olduğu ortadadır. Dönemindeki çağdaşlarına ve tasavvuf camiasına bakıldığında bu şekilde nüfuzlu ve saygın olan kişilerin isimlerinden çok lakaplarıyla anılıp tanındıklarını görüyoruz. Aynı zamanda bu ‘Emirci’ veya ‘Emîrce’ şeklindeki kullanım Şerefeddin İsmail’e özel bir tabir de değildir. Mevlânâ’nın oğlu Sultan Veled’in, hem oğlu hem halifesi Ulu Arif Çelebi (ö. 1320), İran’da Sultaniye şehrine gittiği zaman kendisini karşılayanlar arasında bir Hayran Emirci vardır ki, bu zât meşhur Barak Baba’nın halifesi ve adı geçen şehirdeki zaviyenin şeyhiydi.”⁷

Şeyhin diğer bir unvanı olan “Sultan” kelimesinin ise kullanımına sıklıkla Bektaşî geleneğinde rastlanılmaktadır. Bektaşîler arasında büyük şeyhler ve Emirci Sultan gibi bu gelenek ile bağlantısı kurulan, büyük şeyhler için kullanılan bir unvandır. 13. yüzyıldan itibaren tasavvuf geleneğinde büyük şeyhler ve sûfiler için kullanılan bir unvan olmuştur. Bu kullanımdaki sebep ise sûfilerin kendi şeyhlerini “mânâ âleminin sultanı” olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Zamanla bu kullanım sûfiler arasında âdet haline gelmiştir.⁸

Sonuç olarak Şeyh Şerefuddin İsmail’in, döneminde önemli ve tanınmış bir kişi olup “Emirci Sultan” lakabıyla anılmaktadır. Tüm bunların yanı sıra Emirci Sultan hakkında aşağıda bahsedeceğimiz şifahi kültür aracılığıyla günümüze ulaşan menkıbeler bulunmaktadır. Bunlardan birinde ismi ile alakalı “Emir-i Çin” şeklinde bir kullanımın olduğu görülmektedir. Fakat bu kullanımın geçtiği tarih ile en eski icazetnameler karşılaştırıldığında “Emir-i Çin” kullanımı daha yakın tarihe denk gelmektedir. Dolayısıyla tercih edilen “Emirci” tarihsel açıdan daha doğru ve güvenilir olduğu kanaatine varmak mümkündür.

1.2. Hayatı ve Ailesi

Türklerin Anadolu’ya göç etmeleri, Malazgirt zaferinden sonra başlamış, Moğol istilasıyla hız kazanmıştır. Lakin bu göçler yalnızca yeni yaşam alanları ara-

⁷ Ocak, *Ortaçağ Anadolu’sunda İki Büyük Yerleşimci*, 217-218.

⁸ Ocak, *Ortaçağ Anadolu’sunda İki Büyük Yerleşimci*, 218.

yışından ibaret kalmamış zamanla Anadolu'da büyük etki yaratacak İslamlaşma sürecine dönüşmüştür. Bu sürecin hızlı ve yumuşak sağlanmasının aktörleri kolonizatör denilen; baba, dede, abdal veya sultan lakaplı yerleşimci dervişler olmuştur. Bu Türkmen dervişler kendi aileleri ve lideri oldukları obaları ile Anadolu'nun farklı bölgelerine yerleşerek oralarda hem Türk kültürünü yaşatmış hem de İslam dinini bölge halkına sevdirerek, İslam'ın Anadolu'da yayılmasına vesile olmuşlardır. İşte Emirci Sultan da Anadolu'nun İslamlaşması sürecinde büyük payı bulunan bu Türkmen şeyhlerinden bir tanesidir. Halk arasında anlatılan menkıbelerde bahsedildiği üzere soyu Ahmet Yesevî'ye dayandırılmaktadır. Dönemin tasavvufi yapısına bakıldığında bu ihtimal dahilinde görülmektedir. Buradan yola çıkarak, Anadolu'da Yeseviyye⁹ ve Vefâiyye¹⁰ geleneğin temsilcilerinden olduğunu söyleyebiliriz. Günümüzde büyük ölçüde unutulmuş ve kaderine terk edilmiş olsa da bölge halkı tarafından hâlâ menkıbeleriyle bilinen efsaneleşmiş önemli bir şahsiyettir.

Hayatı hakkında elde edinilen bilgiler genellikle, şifahi kaynaklı menkıbeler olmakla birlikte zaviyeden Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ne nakledilen belgelerden de hayatına ve şahsına dair bazı bilgilere ulaşmaktayız. Genel olarak diğer tarihi kaynaklara baktığımızda ise Emirci Sultan adının geçtiği en eski kaynaklar olarak, Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâmesi*'ni,¹¹ Hacı Bektâş-ı Veli'nin *Velâyet-Nâme*'sini¹² ve Gelibolulu Mustafa Âli'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ını¹³ görmekteyiz. Yakın tarihimize bakıldığında ise Emirci Sultan adının ilk olarak Mehmed Fuad Köprülü'nün *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*¹⁴ eserinde geçtiğini görmekteyiz. Daha farklı kaynaklarda da isminin geçtiğine rastlansa da hakkında müstakil bir araştırma yapan ilk ve tek kişi olarak *Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci-Kolonizatör Derviş Dede Garkın ve Emirci Sultan Vefâiyye ve Yeseviyye Gerçeği* adlı eseriyle Ahmet Yaşar Ocak'ı görmekteyiz.¹⁵

Anadolu'ya yapılan Türkmen göçlerinde şeyhlerin ve dervişlerin aile efradı ile yerleşmek ve yurt tutmak için geldikleri görülmektedir. Aynı zamanda bu derviş ve şeyhler mensup oldukları boyun yöneticisi konumundaki kişilerdir. Emirci Sultan da kalabalık obasıyla birlikte eski bir Bizans köyü olan Keçikıran'a yerleşmiş bir şeyhtir. Zaten 793/1390 tarihli vakfiyede ve 794/1392 tarihli icazetnamedeki ibarelerden anlaşıldığı üzere, Emirci Sultan ya da Şerefeddin İsmail b. Muham-

⁹ Necdet Tosun, "Yeseviyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2013), 43/487-490.

¹⁰ Haşim Şahin, "Vefâiyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2012), 42/600-603.

¹¹ Seyit Ali Kahraman (ed.), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: Antakya, Edirne, Filistin, İstanbul, Kayseri, Konya, Maraş, Sivas, Sofya, Urfa* (İstanbul: Yeditepe, 2022).

¹² Gölpinarlı, *Vilâyetnâme*, 75-76.

¹³ Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-Ahbâr 4. Rükün*, ed. Suat Donuk - Derya Örs (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2024), 5/41-42.

¹⁴ Mehmed Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, ed. Seda Çakmakcioğlu Şan (İstanbul: Alfa Yayınları, 2014), 102.

¹⁵ Ocak, *Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci*.

med'in, geniş bir aileye mensup olduğunu çıkarmaktayız. Bahse konu olan belgelerde hem babası hem de dedesi şeyh unvanı ile zikredilmiştir. Özellikle babasının büyük bir şeyh olduğu bu ibarelerden anlaşılmaktadır. Vakfiyedeki bahsi geçen ibare şu şekildedir:

“Eş-şeyhu'r-rabbânî ve'l-ârifu's-samedânî eş-Şeyh Emirci bin eş-Şeyhu's-sâlik 'um-detî'l-meşâyihî'l-kibâr 'Arabsâh ibni's-Şeyh es-Seyyid er-râcî ilâ rahmeti'llahi te'âlâ ve gufrânihi eş-Şeyh Kamârî” Anlamı ise Şeyh, Seyyid ve Allah'ın rahmet ve mağfiretine yönelen Şeyh Kamâr'ının oğlu, Allah yoluna giden, büyük şeyhlerin direği Arapşah'ın oğlu, Rabbânî şeyh, Samedânî ârif Şeyh Emirci'dir.¹⁶

İbarelerde de görüldüğü üzere ailesi tarikat mensubudur. Fakat bu durum o dönemdeki konar-göçer ailelerde alışık olunduğu bir durumdur. Örnek olarak Emirci Sultan'ın tarikatının bağlı olduğu Baba İlyas ailesini gösterebiliriz.

Mezar taşında “Muhammed” olarak geçen (Fotoğraf 19-21) Emirci Sultan'ın babasının ismi vakfiyede “Arabşah” olarak telaffuz edildiğini görmekteyiz. Buradan onun babasının iki adı olduğunu ya da lakabının “Arabşah” olduğu çıkarımında bulunabiliriz. Aynı vakfiyeye şahitlik eden Saadet Hatun'un da Emirci Sultan'ın halası olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda Emirci Sultan'ın büyük dedesinin adı da Satı Bek olarak geçmektedir:

“...Ve kad radat ve sellemet ibnetu (ceddi)-l-vâkıfı el-bintü'l-masûnetü'l-hurretu'l-müsemmâtü bi-Sa'âdet Hâtun binti'l-Emîri'l-merhûm Kamârî bin el-Emîri'l-merhûm es-Seyyid Sâti Bek (?) hâza'l-vakf... Tercümesi şu şekildedir: “Bu vakfın sahipliğini, vâkıfın (dedesinin?) kızı günahlardan korunmuş, asil ve hür, merhum Emîr Seyyid Satı Bey'in oğlu merhum Emîr Kumârî'nin kızı Saadet Hatun teslim etmiş ve razı olmuştur.”¹⁷

Ekim 1392 tarihli icazetnamenin diğer bir kısmında da şeyhin iki kardeşi İlyas Emirci ve Hızır Dede namındaki kişilerin varlığından haberdar oluyoruz. İcazetnamenin ilgili kısmı şu şekildedir:

“Ve kad sahabe bi-Hazretihî ahûhu sâhibu's-safveti ve's-safâ ilyâs Emirci rahmetu'llâhi 'aleyhi ve sahabe bi-Hazretihî ahûhu zübdetu'l-fukarâ ve zînetu'l-evliyâ Şeyh Hızır Dede rahmetu'llâhi 'aleyh. Manası şu şekildedir: Onunla (Emirci Sultan'la) kardeşi saflık ve temizlik sahibi fukarânın (dervişlerin) özü, evliyânın süsü Hızır Dede – Allah ona rahmet etsin- de sohbet etmiştir.”¹⁸

Yine aynı icazetnamede dikkat çeken unsurlardan biri de Emirci Sultan'ın dedesi için kullanılan “Kamârî” (veya “Kumârî”) nisbesidir. Bu nisbe, 13. ve 14. yüzyıllarda İslam coğrafya kaynaklarında yer almakta olup, yüksek kaliteli öd ağaçlarıyla meşhur olan ve Hindistan'da yer aldığı belirtilen Kamâr adlı şehirle ilişki-

¹⁶ Ocak, *Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci*, 221.

¹⁷ Ocak, *Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci*, 222.

¹⁸ Ocak, *Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci*, 293.

lendirilmiştir. Dolayısıyla, icazetnamede geçen Kamârî nisbesi, Emirci Sultan'ın ailesinin Hindistan kökenli olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Bu yorum, tarihsel bağlamda da anlamlıdır; zira Yesevî dervişlerinin Hindistan'a giderek orada da irşat faaliyetlerinde buldukları bilinmektedir. Bu bağlamda, dedesinin Kamârî olarak anılması, ailenin Hindistan üzerinden Anadolu'ya ulaşmış olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Ancak, yalnızca bu nisbeye dayanarak Emirci Sultan'ın soyunun kesin olarak Hindistan'a dayandığını söylemek isabetli olmayacaktır. Çünkü Kamârî nisbesi, bilinmeyen farklı bir coğrafi veya etnik aidiyete de işaret ediyor olabilir.¹⁹

Belgelerdeki tarihlere ve anlatımlara bakıldığında Emirci Sultan'ın ailesinin 1200'lerde Anadolu'ya gelmiş olabileceği kanısına varılmaktadır. Yani Moğol istilasından hemen önce bir tarihte de diyebiliriz. Halk arasında anlatılanlara göre de ailenin Horasan kökenli "Horasan Erenleri" ine bağlı olduğu da karşımıza çıkmaktadır. Kısacası Anadolu Tarihi açısından bu aile, Orta Anadolu'da İslamiyet'in yayılması ve bölgenin Türkleşmesi konusunda etkin rol oynayan ailelerden birisidir.

Ocak, Emirci Sultan'ın, hiçbir ihtimale mahal vermeyecek şekilde Anadolu Selçuklu hükümdarları I. İzzeddin Keykâvus ile I. Alâeddin Keykubad ve oğlu II. Gıyâseddin Keyhusrev hükümranlıklarında (1200-1246) o dönemki ismi ile Dânişmendiye vilâyetinin, günümüzdeki Yozgat ilinde yaşamış devrinin önemli bir şeyhi ve Türkmen babası olduğunu açık bir şekilde zikrederek bunu zaviyedeki Evâhiru Zî'l-ka'de 794 (Ekim 1392) tarihli icâzetnâme de yer alan şu ifadelerle dayandırmaktadır:

"Kutbu'l-evliyâ' ve 'umdetü'l-asfiyâ ve zübdetü'l-'arîfin sultânu бүdelâi'l-'âlemîn 'at-şânu Hazreti'llâhi Te'âlâ Hazreti Emirci. Anlamı ise şu şekildedir: Evliyânın kutbu, yüce insanların direği, âriflerin özü âlemdeki abdalların sultanı, Allah aşkına susamış Emirci.²⁰"

1.3. Menkıbeler

1.3.1. Hacı Bektâş-ı Veli ile İlgili Menkıbeleri

Emirci Sultan'ın menkıbelerine gelindiğinde ilk olarak çağdaşı olan Hacı Bektâş'ın, Vilâyet-nâme'sinde Emir Cem Sultan adı ile geçtiği görülmektedir. İlgili bölümde; Sulucakaraöyük'ün güneyine gelip büyük bir tekke kuran bir erin var olduğundan ve Hünkâr ile aralarındaki muhabbetin karşılıklı olduğundan bahsedilmektedir. Öyle ki bir gün Emir Cem'in yaşadığı yerde şiddetli rüzgârdan sıkıntıları yaşanır. Bunun üzerine ne derdiniz ola, kible tarafında Hünkâr gibi er var iken der. İlerleyen günlerde de Hünkâr'ın yaşadığı yerde aynı sıkıntı baş gösterince, o

¹⁹ Ocak, *Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci*, 222.

²⁰ Ocak, *Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci*, 215.

da güneyde Emir Cem gibi er var iken ne derdiniz var der.²¹

Bir başka menkıbede şunlar anlatılmaktadır. Günlerden bir gün adamın biri kurban edilmek üzere Emir Cem'e bir öküz getirip verir fakat Emir Cem kabul etmez. Bunun üzerine adam varayım Hünkâr'a götürüyüm der. Götürür ve kabul edilen kurban, dervişler tarafından kesilip, pişirilip yenir. Sonrasında adamın Emir Cem kurbanımı kabul etmemiştiniz siz ettiniz demesi üzerine. Hünkâr, "Emir Cem, bir şahindir ki değme nesneye konmaz." buyurmuştur. Oradan ayrılan adam memleketine dönerken Emir Cem'e uğrar ve Hünkâr'ın kurbanını kabul ettiğini söyler. Emir Cem ise ona "Hünkâr, bir denizdir ki değme nesne bulandırmaz." buyurmuştur.²² Bu menkıbelerden çıkarımda bulunacak olursak, üstte de bahsedildiği gibi çağdaş hatta eşit statüde dost oldukları görülmektedir. Aynı zamanda menkıbede belirtilen Sulucakaraöyük'ün kuzeyinde de günümüzdeki adıyla Osman Paşa köyü bulunmaktadır. Yani Emirci Sultan'ın günümüzdeki türbesi bulunmaktadır.²³

1.3.2. *Kühü'l-Ahbâr'daki Menkıbeleri*

Gelibolulu Mustafa Âli'nin Kühü'l-Ahbâr eserinde Emîr-i Çin Osman adında bir kişinin menkıbeleri yer almaktadır. Bu kişinin Emirci Sultan ile aynı kişi olma ihtimali yüksek olduğundan çalışmamızda bu menkıbelere de yer verdik. Emîr-i Çin Osman ve Emirci Sultan mukayesesi ise "Osman Paşa ve Emirci Sultan Zaviyesi" başlığı altında detaylı olarak yapılmıştır.

Kühü'l-Ahbâr'da geçen menkıbeye göre, Yemen Padişahı'nın "Medret" adındaki kızı dermansız bir hastalığa yakalanır ve çare bulamazlar en sonunda ününü duydukları Veysel Karanî'ye giderler, Padişah kızını iyileştirirse, kızı Veysel Karanî'ye cariye olarak bırakacağını söyler. Veysel Karanî kızı İsm-i Âzam duası öğretir, bu sayede hastalığını kısa sürede tedavi eder. Fakat Padişah kızına kıyamayıp sözünde durmaz, kızın yerine değerli bir taş verip kızını götürür. Lakin hastalık bir müddet sonra tekrar nükseder. Çünkü kâfir olan padişah ve kızın kocası İsm-i Âzam duasını okutmazlar. Kızını tekrar Veysel Karanî'ye getirmek zorunda kalan Padişah, bu sefer sözünde duracağını söyler. Bunun üzerine Veysel Karanî Hz. Muhammed'in hırkasından bir iki kıl koparıp kızı tütsü verir, kız çabucak iyileşir. Sonra Müslüman olan kızı "Selâme" adı verilir. Kendisi gibi yeni Müslüman olmuş Hitan hükümdarlarından "Mîr Ali" ile evlendirilir. Bir zaman sonra Veysel Karanî kızı, yakında bir oğlunun olacağını ve doğduğunda ona Hz. Osman'ın adını vermesini söyler. Gerçekten kız bir zaman sonra hamile olduğunu öğrenir. Mîr Ali ise karısını Ahmet Yesevi tekkesine götürür durumu anlatır. Ahmet Yesevi'de çocuğun büyük bir veli olacağını müjdeler. Kadının hamileliği tam on yedi ay sürer bu uzun hamilelikte çocuğun yedilerden olacağına yorulur. Çocuk doğduktan sonra

²¹ Gölpınarlı, *Vilâyetnâme*, 75.

²² Gölpınarlı, *Vilâyetnâme*, 75-76.

²³ Ocak, *Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci*, 207.

tembih edildiği gibi adı “Osman” koyulur ve Ahmet Yesevi'nin talebesi olarak yanına bırakılır. Osman henüz çocukken bir kış günü şeyh talebelerinden taze üzüm ister. Tam o esnada Osman elinde bir salkım üzümle huzura çıkıp, üzümü şeyhine verir. Buna şaşırın halefler olayın hikmetini sorarlar ve şeyh bu sırrın kendilerinde kalmasının uygun olacağını söyler.²⁴

Aynı eserde geçen başka bir menkıbe ise şu şekildedir. Bir grup Çinli tüccar bir gün dergâha gelip şeyhin huzuruna çıkarlar. Ülkelerinde ortaya çıkan bir ejderhadan halkın muzdarip olduğunu söyleyip bu beladan kurtulmak için yardım isterler. Ahmet Yesevî ise halifelerine dönerek “Hanginiz ejderhayı öldürmeye gider?” diye sorar. Halifeler hep bir ağızdan “Emir sizindir” diyerek cevap verirler fakat cesaret edemedikleri her hallerinden belli olmaktadır. Orada bulunanlar arasındaki daha reşit dahi olmamış Osman ileriye çıkıp ejderhayı öldürmeye gitmek için şeyhinden izin ister, o da “yolun açık olsun” diye dua ederek izin verir. Şeyh beline bir tahta bir kılıç takarak yolcu eder. Dışarı çıkan Osman Ahmed-i Yesevî'nin avluda bulunan bir çift öküzünden birini tahta kılıcını çekip ikiye böler. Bunu gören müritler durumu şeyhe bildirdiklerinde şeyh ise onlara “kişinin kendisini kesmeyen kılıç, eli nasıl keser?” diye buyurur. Yola koyulan Osman Çin diyarına vardığında ejderhayı bir nehrin kenarında bulur. Tahta kılıcını çekip ejderhanın yedi başından dördünü koparır, acı ile ateşler püskürten ejderha nehre düşüp boğularak ölür. Görevini tamamlayan Osman Ahmed-i Yesevî'nin yanına döner ve olan biteni anlatır. Şeyh, ejderin kesilen dört başını, dört halifeye delalet ettiğini söyleyerek Osman'a “Emîr-i Çin” lakabını verir. Sonrasında icazetini vererek Rum diyarı olan günümüz Anadolu'suna gönderir.²⁵

Osman, müridi İmad Sultan ile Rum diyarında Keykâvus Kalesi yakınlarında konaklarlar. (Yozgat-Sorgun'a bağlı Şahmuratlı köyü yakınlarındaki kerkenez)²⁶ Gece rüyasında Ahmed-i Yesevî ona görünüp, “Gelip geçen misafirleri ve yolcuları öldüren bir köy var yakınlarda. Orada yaşayanların irşadını sana verdim. Artık senin yurdun orası olsun.” der. Ertesi sabah uyandıkları gibi tarif edilen köye doğru müridi ile yola çıkan Emir-i Çin Osman, bir süre sonra köye varır ve misafir olurlar. Köy ahalisine öteki misafirler gibi onları da öldürüp öldürmeyeceklerini sorar. Bunu duydukları için şaşırın köy halkı, “Nasıl anladınız?” diye sorar, Şeyh ise cevaben “Öküzleriniz söyledi” der. Öküzlerinin nasıl konuştuğunu anlayamayan halk, bunu kendi gözleri ile görmek ister. Bunun üzerine şeyh birini yollayıp öküzleri getirtilir ve onlara köy halkının misafirleri öldürüp öldürmediklerini sorar. Allah'ın kudretiyle dile gelen öküzler “Evet öldürüyorlar” cevabını verirler. Şahit oldukları olay karşısında hayrete düşen köylüler ve Keykâvus Kalesi sakinleri şeyhin kerametini kabul edip, eski adetlerini bırakır ve Müslüman olurlar. Sonuç olarak Emir-i Çin

²⁴ Âli, *Kühül'-Ahbâr*, 41.

²⁵ Âli, *Kühül'-Ahbâr*, 42; Kahraman, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, 3/389.

²⁶ Ocak, *Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci*, 208.

Osman, “Keçikıran” adındaki bu köye yerleşerek zaviyesini inşa edip halkı irşada koyulmuştur.²⁷ Bu zaviye zamanla bölgede Osman Baba tekkesi adıyla ünlenmiştir.

1.3.3. Diğer Menkıbeler

Kaynaklardaki en yakın tarihli menkıbe ise Ahmet Yaşar Ocak tarafından tekkenin son mütevellisi olan Adil Koçak’tan (M 1973) nakledilmiştir. Bu menkıbe-ye göre Şerafeddin İsmail yani Emirci Sultan, yani Emirci Sultan, Veysel Karanî’nin “Yemen Şahı” adındaki oğlundan dünyaya gelmiştir. 17 yıl Çin’de emirlik yaptığı için Emir-i Çin lakabını almıştır. Buradaki görevini tamamladıktan sonra, şeyhi Ahmed-i Yesevî tarafından Rum diyarına İslâm’ı yaymakla görevlendirilmiştir. Bu topraklarda bir süre kaldıktan sonra Kerbelâ’ya gitmiş ve Hz. Hüseyin’in yanında, onun şehit edildiği ana kadar bulunmuştur. Sonrasında hanımını da yanına alarak yeniden Rum diyarına dönmüş ve hayatının geri kalanını burada geçirmiştir. Osman Paşa Tekkesi’ni kurarak, 120 yıllık ömrünü halkı irşad etmekle geçirmiştir. Eşi, Hz. Hüseyin’in oğlu Ali Ekber’in kızı olan Küçük Sekine’dir. Ali Ekber ise bu kızına, ablası Büyük Sekine’nin adını vermiştir. Emirci Sultan’ın bu evliliğinden doğan oğlu Ahmed-i Bîcan, bugün Çorum’daki türbesinde yatan Hıdırlık Sultan’dır. Bir gün şeyhin ününü duyan Sivas valisi Osman Paşa huzura gelip şeyhin müridi olmak istediğini söyler. Şeyhin bunu kabul etmesi ile etraf arazilerden satın alan Osman Paşa bu arazilerini zaviyeye bağışlar ve akabinde bizzat Emirci Sultan tarafından zaviyenin adı Osman Paşa Tekkesi yapılır. Osman Paşa’nın kabri Çorum’a bağlı Alaca İlçesinin Yenice Köyündeki türbesinde bulunmaktadır.²⁸

Bu menkıbelere ilaveten yöre halkı ile yapılan görüşmelerde de Osman Paşa’nın bölgeye gelen bir komutan olduğu ve mürşid olarak kaldığı anlatılmakla birlikte, bölgenin adının “Tekitekmen Bâb” şehri olarak bilindiği, Rumların ve Ermenilerin yaşadığı bir bölge olduğu şeklindedir.²⁹ Bir başka köy sakini ise Osman Paşa’nın bölgeye gelen nüfuz sahibi bir kişi olduğunu aktarmıştır. Aynı zamanda, şeyhin eşi olarak bilinen Sekine Hanım’ın, Hz. Ali’nin soyundan geldiği de halk arasında söylenmektedir.³⁰

1.4. Osman Paşa ve Emirci Sultan Zaviyesi Hakkındaki Menkıbeler

Emirci Sultan’a dair bir diğer menkıbe de Çapanoğullarından, Kastamonu müdde-i umumi muavini Yusuf Ziya Bey tarafından, 1900’lerin başlarında Yozgat’a yaptığı yolculuk sırasında zamanın şeyhlerinden aktarılmıştır. Bu şeyhlerden Şeyh Nuri ve Şeyh Hacı Emin Efendi’nin anlatımına göre, tahminen 800 yıl önce, Melik Dânişmend Gazi devrinde Horasan’dan gelen Emirci Sultan, Rum diyarına (Osman Paşa Tekkesi’nin bulunduğu bölgeye) yerleşerek irşat faaliyetlerine bura-

²⁷ Âli, *Künhü’l-Ahbâr*, 42.

²⁸ Ocak, *Ortaçağ Anadolu’sunda İki Büyük Yerleşimci*, 210-211.

²⁹ Bölge halkından Doğan Yazarel.

³⁰ Bölge halkından Mustafa Sarı.

da başlamıştır. O dönemlerde bir Selçuklu veziri olan Osman Paşa'nın vali olarak atandığı Sivas'a memuriyetine başlamak için yola koyulur. Yolu üzerinde giderken güzel ahlaki ve kerametleri ile namını duyduğu bu büyük şeyhi ziyaret etmek için zaviyesine misafir olur. Bu mübarek şeyhin sohbetinden ve feyzinden nasiplenmek Osman Paşa'ya daha evla gelir ve burada kalmaya karar verir. Hükümdara bir istifa mektubu göndererek şeyhin müridi olur. Sonrasında ise zaviyenin yakınlarındaki köylerden ve arazilerden satın alıp vakfetmiştir. Bu olayın üzerine zaviyenin adı Osman Paşa Tekkesi olarak anılır hale gelir.³¹

Aynı menkıbenin farklı bir anlatımına göre ise Sivas Valisi Osman Paşa, Emirci Sultan'ın adını duyar ve onu ziyaret etmek ister. Kalabalık bir askerî birlikle yola çıkar. Paşa'nın geldiğini duyan köy halkı, bu kalabalığı nasıl ağırlayacaklarını düşünerek telaşa kapılır. Paşa, zaviyeye yakın olan Gelingüllü köyüne vardığında, şeyhe haber vermesi için bir asker gönderir. O sırada def çalmakla meşgul olan Emirci Sultan hiç istifini bozmadı. Haber vermeye gelen asker tencerede biraz aş ve köşedeki çuvaldaki birazcık arpadan başka bir şey göremeyince ciddiye alınmadığını düşünerek sinirlenir. Bunu fark eden şeyh "Telaşlanmayın! Ocaktaki aş askerinize, çuvaldaki arpada atınıza yeter, haydi gelsinler." diyerek askeri gönderir. Geldiklerinde gerçekten de tenceredeki yemek askerlerin hepsine dağıtıldığı halde bitmez, çuvaldaki arpada atlara verildiği halde hala çuvalda arpa vardır. Kerameti gören paşa ve askeri şeyhe hayran olurlar. Günün gecesinde Paşa rüyasında, valiliği bırakıp Emirci Sultan'a mürit olması teklifiyle karşılaşır. Rüyanın etkisiyle uyanan Osman Paşa "Âleme baş olmak bir ulu kavga imiş. Bir veliye bend olmak her şeyden evlâ imiş." diyerek valilikten istifa edip, şeyhin müridi olarak tekkede kalır ve o günden sonra tekkenin adı Osman Paşa tekkesi olarak ünlenir.³²

Osman Paşa'yla zaviyelerdeki belgelerde ve sözlü menkıbelerde sıklıkla karşılaşılmaktadır. Hatta yukarıda işlenen menkıbelerde de bu kişinin bir Selçuklu valisi olduğu Emirci Sultan'ın kerametlerinden etkilenip ona mürit olmak için yanında kaldığı sonrasında da zaviyeye vakfetmek için köyler satın alıp bağışladığı anlatılmıştır.

Halk arasında anlatılagelen bu menkıbelerden anlaşıldığına göre, "Paşa" tabiri burada bir Osmanlı devlet adamını çağrıştırmakta ve zamanla bu anlam gerçemiş gibi kabul görmektedir. Oysa 13. ve 14. yüzyıllarda "Paşa" kelimesi "Başa" yahut "Beşe" şeklinde yazılıp telaffuz edilen, Anadolu'da dervişler arasında kullanılan tasavvufî bir unvandır. Bilindiği üzere de Emirci Sultan'ın mensubu olduğu meşhur Baba İlyas-ı Horasanî'nin Ömer Paşa, Mahmud Paşa, Yahya Paşa, Halis Paşa ve Muhlis Paşa adlı beş oğlunun ve ayrıca sonuncusunun oğlu olan ve günümüzde türbesi Kırşehir'de bulunan, 14. yüzyılın meşhur Türkçeci sûfî şairi Âşık Paşa da bu

³¹ Yunus Özger, "Yusuf Ziya Yozgadi ve Temaşa-yı Celâl-i Hüdâ Adlı Eseri", *Karadeniz Araştırmaları* 28/28 (Ağustos 2011): 126-128.

³² Ocak, *Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci*, 210.

unvanı görmekteyiz. Bu tabirin askerî alanda kullanılmaya başlaması ise dervişlikten geçme Orhan Gazi'nin veziri olan Hacı Kemâleddin oğlu Alâeddin Paşa ile başlamaktadır. Bu kullanımla birlikte artık Osmanlı vezirleri "Paşa" unvanıyla anılmışlardır.³³

Yukarıda da değindiğimiz üzere Emirci Sultan'ın adının İsmail olduğunu kitabesinden anlıyoruz, lakin sık sık zikredilen ve adı menkıbelere konu olan Osman Paşa'nın kim olduğunu daha ayrıntılı incelemek yerinde olacaktır. Bazı anlatımlarda, bu kişinin Emirci Sultan'ın halifelerinden biri olduğu, şeyhin vefatından sonra zaviyede aktif görev aldığı ve zamanla halk arasında onunla özdeşleştirildiği belirtilmektedir. Ancak Osman Paşa hakkında asıl bilgiler, zaviyeye ait arşiv belgelerinde yer almaktadır. Bu belgelerden birinde geçen şu ifade dikkat çekicidir:

... ve fuvvizat ilâş-şeyhi'z-zâhidi'l-müttakîyyi'l-mütedeyyin halefi'l-meşâyihî'l-kibâr eş-Şeyh Osmân Bâşâ bin eş-Şeyhi'l-merûm eş-şehîd Hızır Bâşâ (...) cu'ileti't-tevliyetü ve'n-nazaru ilâş-şeyhi'l-muşâri ileyh. Anlamı ise Mütevellillik ve nâzırlık, zühd sahibi, Allah'tan lâyıkıyla korkan, dindar, büyük şeyhlerin halifesi, şehid Hızır Paşa oğlu Osman Paşa'ya verilmiştir, şeklindedir.³⁴

Yukarıda 793 (1390) tarihli vakfiyede Osman Paşa'nın, şehit Hızır Paşa'nın oğlu olduğu aynı zamanda da zaviyenin mütevelliliğine³⁵ ve nazırlığına tayin edildiği geçmektedir. Ayrıca, bu kişinin Emirci Sultan'ın amcasının oğlu ve aynı zamanda müridlerinden biri olduğu bilgisi, baş kısmı eksik olan 794/1392 tarihli icazetnamenin aşağıdaki satırında geçmektedir; "Sümme sahabe bi-Hazretî ibnu 'anmihî ehlu'l-keremi ve'r-rahmeti şeyh 'Osmân..." Tercümesi ise Sonra onunla (Emirci Sultan ile) amcasının oğlu Şeyh Osman da sohbet etmiştir, şeklindedir.³⁶

Burada geçen sohbet kelimesi tasavvuf terimi olarak ve mürid anlamında kullanılmıştır. Aynı icazetnamenin kenarında da şeyhin halifeliğinin Osman Paşa'dan da "Yol Miskini" lakaplı Şeyh Şahin adında birisine geçtiği yazmaktadır. Tüm bu belgeler, Osman Paşa'nın yalnızca menkıbevi bir figür değil, aynı zamanda belgelere dayalı tarihsel bir şahsiyet olduğunu, zaviyede resmî bir görev üstlendiğini, Emirci Sultan'la hem aile bağının hem de tasavvufi irtibatının bulunduğunu net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Şeyh Osman Paşa hakkındaki menkıbelere ve belgelerdeki geçen tabirlere bakarak onun halk arasında sevilen aynı zamanda zaviye için hizmette bulunan birisi olduğu çıkarımında bulunmamızda bir sakınca yoktur. Muhtemelen Emirci Sultan'ın ölümünden sonra zaviyeye şeyhlik yapmıştır. Aksi takdirde günümüzde

³³ "Baş ağa", "pây-i şâh" gibi değişik kökenleri tartışılan ve eski Türkçede "ağabey" gelen Paşa kelimesi hakkında bk. M. Zeki Palın, *Osmanlı Tarihi Deyimleri Sözlüğü* (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1971), 755-757.

³⁴ Ocak, *Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci*, 219.

³⁵ Bir vakfın ya da benzeri bir şeyin yönetimi kendisine verilmiş olan kimse.

³⁶ Ocak, *Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci*, 219.

bile beldenin adı “Osman Paşa” olarak anılıyor olmazdı. Bu konuda bilmemiz gereken ana mesele Emirci Sultan ile Osman Paşa’nın farklı kişiler olduğu ve Osman Paşa’nın Emirci Sultan’ın amcasının oğlu, müridi veya halifesi olabileceğidir.

2. Tasavvufî Yönü ve Bazı Tarikatlarla İlişkilendirilmesi

Yukarıda değindiğimiz menkıbelerin içeriklerinden ve kaynaklardan anlaşıldığı üzere Emirci Sultan Yesevîlik, Üveysîlik, Vefâîlik, Babâîlik ve Bektaşîlik ile ilişkilendirilmektedir. Bunlardan ilki kurucusu Ahmet Yesevî (ö. 562/1166) olan Orta Asya’da oluşturulmuş, Türk menşeli tasavvufî bir akım olarak varlık gösteren “Yesevîyye” tarikatıdır.³⁷ Bu tarikat, kurulduğu dönemde ve sonraki asırlarda Türkler arasında fazlaca yayılmış, aynı zamanda da tarikatın şeyhleri ve müridleri aracılığı ile İslamiyet’in yayılmasında da büyük katkılar sağlamıştır.³⁸ Yesevîyye tarikatının tarihi ve uygulamaları ile ilgili bilgilere yazılı kaynaklardan ziyade daha çok sözlü menkıbelerde rastlanılmaktadır. Anadolu’da bu geleneğe bağlanan şeyhler hakkında söylenegelen menkıbeler bulunmaktadır.³⁹ Bunların Yesevî tarikatıyla alakası bazen doğrudan telaffuz edilerek bazen de imgesel ifadelerden anlaşılmaktadır.

Emirci Sultan’ın ise Ahmet Yesevî’ye bağlı olduğunu yani onun şeyhlerinden birisi olduğunu zikreden ilk kişi Evliyâ Çelebi olmuştur. Onun Seyatnâmesi’nde “Hüseynova Kazası’nda cihanın kutbu Şeyh Çin Osman hazretleri bu mahallelerde bir bakımlı köyde gömülüdür ki Bozok Sancağı köylerinden Kürkçükıran Köyü’nde büyük Osman Paşa Tekkesi’nde gömülüdür. Türk-i Türkan Hoca Ahmet Yesevî atamızın yedinci halifesidir.”⁴⁰ şeklinde geçmektedir. İkinci geçtiği yer ise Mehmet Fuat Köprülü’nün *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*⁴¹ eseri olmuştur. Fakat Emirci Sultan’ın yalnız buralarda geçtiği yerlere dayandırılarak Yesevî geleneğindedir demek doğru olmayacaktır. Fakat onun Yesevî geleneğinden geldiğini hakkındaki menkıbeler incelenerek çıkartılabilir. Emirci Sultan bölge halkı tarafından menkıbeleri ile tanınan bir şeyhtir. Özellikle halk arasında sözlü olarak anlatılabilen ve yukarıda ayrıntılı biçimde ele alınan bir menkıbede; şeyhin, Ahmed Yesevî’nin emriyle tahta kılıcını alarak Çin’e gittiği, orada yedi başlı bir ejderhayı öldürdüğü ve ardından “Emîr-i Çin Osman”⁴² lakabını aldığı rivayet edilmektedir. Bu menkıbenin bütününe bakıldığında, Yesevî geleneğine özgü semboller ve anlatım biçimleriyle sıkça karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla, menkıbevî anlatılar ve tarihsel bağlam birlikte değerlendirildiğinde, Emirci Sultan’ın Orta Anadolu’da Yesevî gele-

³⁷ Kemal Eraslan, “Ahmed Yesevî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1989), 2/159-161.

³⁸ Tosun, “Yesevîyye”, 43: 487-490.

³⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. Ömer Kul (ed.), *Geçmişten Geleceğe Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Sempozyumu, 26-28 Eylül 2016, İstanbul/Türkiye* (İstanbul: Türk Ocakları İstanbul Şubesi, 2016).

⁴⁰ Kahraman, *Evliyâ Çelebi Seyahâtnamesi*, 3/389.

⁴¹ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 102.

⁴² Ocak, *Ortaçağ Anadolu’sunda İki Büyük Yerleşimci* 208-209.

neğine bağlı bir şeyh olduğu sonucuna varmak mümkündür.⁴³

Üveysîlik geleneği, Peygamberimiz zamanında Yemen’de yaşamış fakat onu dünya gözüyle göremeyen Üveys el-Karanî’den (Veysel Karanî) (ö. 37/657)⁴⁴ ortaya çıkmıştır. Hz. Peygamber tarafından rüya veya mânevî yollarla irşat edildiği rivayet edilmektedir. Sonrasında bu şekilde rüyada ya da ruhani yollarla eğitim alan kişilere Üveysî denilmiştir. Bu geleneğe bağlı olan sûfiler, Hz. Peygamber’den, Veysel Karanî’den, Hızır’dan veya başka bir mürşitten ruhani yolla eğitim ve irşat alan kişilerdir.⁴⁵ Bu geleneğe bağlı olduğunu zikredenlerin, Veysel Karanî ile bağlantılarını şifahi yolla söylenegelen menkıbelerden öğrendiğini söyleyebiliriz. Tasavvuf tarihine de bakıldığında Veysel Karanî’nin soyuna dayandığını ya da Üveysî geleneğinden geldiğini belirten pek çok mutasavvıf ve sûfi bulunmaktadır.⁴⁶ Hatta günümüz tasavvuf camiasında dahi bu gelenek devam etmektedir.

Emirci Sultan ile Üveysîlik arasındaki bağlantı ise yine menkıbelere dayanmaktadır. Onun doğumu ile ilgili yukarıda bahsi geçen menkıbede Emirci Sultan’ın, Veysel Karanî’nin nefes evladı olduğu söylenmektedir. Üveysî geleneğe bağlılığı, menkıbevi aktarımlar yoluyla şekillenmiş bir tasavvufî kimlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Tıpkı Yesevîlik’te olduğu gibi, Üveysîlik bağlantısı da Emirci Sultan’ın halk nezdindeki tasavvufî kişiliğini pekiştiren önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kurucusu Ebü'l-Vefâ el-Bağdâdî (ö. 501/1107) olan Vefâiyye hareketi her ne kadar Bağdat menşeili olsa da Anadolu’da da derin izler bırakmış tasavvufî hareketlerden bir tanesidir.⁴⁷ Aynı zamanda Ebü'l-Vefâ, baba tarafından imam Zeynelâbidîn’e dayandırılmaktadır. Gerek Selçuklu Devleti’nde gerekse Osmanlı Devleti’nde olumlu ya da olumsuz etkileri ile aktif rol oynamışlardır. Selçuklu Devleti’nde, II. Gıyaseddin Keyhusrev döneminde halk tarafından yapılan en büyük isyan olan “Babaî İsyanının” başını, Babaî olarak adlandırılan Vefâî şeyhleri çekmiştir.⁴⁸ İsyanın bastırılması ile gizlenen bu şeyhler Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda büyük etkisi olan Ahilerin de ta kendisidir. Osmanlı Devleti’nin ticari sisteminin kurulmasında ve halkın devlete itimatının artırılmasında etkin olmuşlardır.

Emirci Sultan’ın da Baba İlyas-i Horasanî ile olan bağlantısı ve yaşadığı dönemde isyanın yol güzergâhında bulunmasından dolayı, bir Babaî şeyhi ve Vefâî

⁴³ Kul, *Geçmişten Geleceğe Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Sempozyumu*, 1103-1108.

⁴⁴ Necdet Tosun, “Veysel Karanî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2013), 43: 74-75.

⁴⁵ Necdet Tosun, “Üveysîlik”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2012), 42: 400-401.

⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Nuran Öztürk, “Farklı İki Mesnevide Hz. Muhammed’in Veysel Karanî Övgüsü”, *Çukurova Üniversitesi Türkojî Araştırmaları Dergisi* 3/2 (Aralık 2018): 254-280.

⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Şahin, “Vefâiyye”; Zahide Ay, “13. Yüzyılda Anadolu’nun İslamlaşma Sürecindeki İsmailî Etkiler ve Bu Etkilerdeki Vefâîlik Boyutu”, *Akademik İncelemeler Dergisi* 11/2 (03 Aralık 2016): 1-22.

⁴⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *Babaîler İsyanı: Alevîliğin Tarihsel Alt Yapısı* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020).

tarikâtının mensubu olduğu söylenebilir. Aynı zamanda konar-göçer bir şeyh olması, yaşam tarzı olarak da benzer olduklarını göstermektedir.⁴⁹ Zira Baba İlyas'ın torunu olan Elvan Çelebi'nin "Menâkıbu'l-kudsiyye" adlı eserinde Emirci Sultan'ın da adı; "Bu cihanda her ferdin payına düşen (iki şeyden) birisi dert, birisi de dert ortağı. Paşama da Tanrı Emirçemi/beyciğimi dost, aynı zaman arkadaş ve sırdaş kılmış. Bunlar iç ve dış dünyalarında birbirlerinden hiç mi hiç ayrılmamışlar."⁵⁰ şeklinde geçmektedir. İlgili bölümde değinilen bilgilerden de anlaşıldığı üzere Elvan Çelebi, Emirci Sultan'dan yakın bir dostu olarak bahsetmektedir. Netice olarak Emirci Sultan'ın Elvan Çelebi'nin çağdaşı ve Vefâî olduğu söylenebilir. Bu durum, Emirci Sultan'ın yalnızca bir menkıbe şahsiyeti değil; aynı zamanda Vefâî gelenek içinde yer edinmiş tarihsel bir sūfî olduğunu da ortaya koymaktadır.

Emirci Sultan'ın menkıbelerde ilişkilendirildiği bir diğer tarikat da Bektaşîliktir. Bu ilişki, özellikle Vilâyetnâme-i Hacı Bektaş-ı Veli adlı eserde yer alan bazı menkıbe anlatılarında açıkça görülmektedir.⁵¹ Bu menkıbelerdeki anlatımlardan yola çıkarak, çağdaş olan iki şeyhin dostane şakalaşması görülmektedir. Yani aynı coğrafyada yaşamış olan ve irtibatla bulunan, birbirlerine denk iki şeyh oldukları söylenebilir. Dolayısıyla Emirci Sultan, menkıbevî anlatılarda farklı tarikatlarla ilişkilendirilmekte ve bu durum onun çok yönlü bir tasavvufi kimliğe sahip olduğunu göstermektedir.

3. Emirci Sultan Zaviyesi'nin Tarihçesi ve İşlevi

Şehir, kasaba, köy veya yollar üzerinde inşa edilen, içlerinde belli bir tarikata mensup şeyh ve dervişlerin yaşadığı, gelip geçen yolcuların ve kervanların ücretsiz misafir edildiği tarikat yapılarına "zaviye" denilmektedir. 14. ve 15. yüzyıllardan sonra bu yapılar, zaviye isminin yanı sıra imaret, tekke, dergâh, asitâne ve bazen de hanîgah kelimeleriyle ifade edilmiştir. Öncesinde ise sınır boylarında gönüllu olarak cihat ve gazâ için bulunan, gazilerin kaldığı müstahkem yapılara ribat denilmekteydi. Fakat daha sonraları bu yapılar, tasavvufi hüviyete bürünerek zaviye halini almıştır. İlerleyen zamanlarda ise bu zaviyeler kervansaraylara dönüştürülmüştür.⁵² Osmanlı Devleti'nde ise herhangi bir tarikata ait olan, içinde dervişlerin kaldığı ve yolcuların (âyenda ve revendenin) ücretsiz misafir edildiği tarikat yapılarının hepsine genellikle zaviye denilmekte idi. Fakat 15. yüzyıldan sonra şehirlerde büyük zaviyeler imaret olarak adlandırıldı. Daha küçük yerleşim yerlerindeki ise zaviye ismi ile kaldı. Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait zaviyeler, genellikle; mescit, tevhidhane, türbe, hazire, derviş odaları, misafir odaları, kütüphane,

⁴⁹ Ocak, *Babaîler İsyanı*, 91-93.

⁵⁰ Elvan Çelebi, *Nâme-i Kudsi (Kutsal Kitap) Menâkıbu'l-Kudsiyye (Kutsal Menkabeler)*, ed. Mertol Tulum (Konya: Çizgi Kitabevi, 2017), 437.

⁵¹ Gölpinarlı, *Vilâyetnâme*, 75-76.

⁵² Abdulkadir Dündar, "Türk İslam Sanatları Tarihine Giriş", *Türk İslam Sanatları Tarihi*, ed. Abdulkadir Dündar (Ankara: Grafiker Yayınları, 2020), 23.

erzak ambarı, hamam, mutfak ve ahırdan oluşuyordu.⁵³ Yani görüldüğü üzere gerek tasavvufi açıdan olsun gerekse devlet açısından olsun zaviyeler, önemli bir yere sahip olmuştur. Aynı zamanda buldukları bölgelerin merkezi uğrak yerleri halinde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

Emirci Sultan, bu günkü yeri itibarıyla Yozgat-Kayseri yolunda küçükçe bir tepe üzerinde bulunan bölgeye, ailesiyle yerleşen bir oba beyi ve şeyhidir. Bu bölgenin tercih edilmesinin birinci sebebi Orta Anadolu'nun merkezinde bulunması ve ticaret yollarının üzerinde olması olabilir. Aynı zamanda zaviyenin yerinde ve köyün bazı kısımlarında bulunan Roma sütun kalıntılarına bakılarak, Emirci Sultan geldiğinde burasının bir Bizans köyü olduğu muhtemeldir (Fotoğraf 4). Fakat bu Bizans köyünün o dönemki gerçek ismi günümüzde bilinmemektedir. Menkıbelelerin birinde bu köyün isminin "Keçikıran"⁵⁴ olduğu zikredilmekle birlikte köy sakinlerinden Doğan Yazarel ise köyün isminin "Tekitekmenbab" olduğunu belirtmektedir. Zaviye arşivindeki belgelerden burasının 16. yüzyıla kadar Karye-i Emirci (veya Emirce) Sultan, bu tarihten sonra ise Karye-i Osmanpaşa (veya Karye-i Osmanpaşa Tekkesi) şeklinde geçtiği tespit edilmektedir.⁵⁵ Fakat belgelerde ne bu ayrımın kesin tarihine ne de Emirci Sultan'ın bölgeye gelişinin tarihine rastlanılmamıştır. Yalnızca *Künhü'l-Ahbâr*'da, Emirci Sultan'ın 600 (1203-4) civarında Bozok'un Keçikıran köyüne gelmesi ile burada bulunan gayrimüslim ahalinin Müslüman olduğu, ardından da buraya yerleşip bir tekke kurduğu, bu tekkenin bölgede ün saldı, yapılan vakfiyelerle genişlediği, bölgeye tesiri olan bir merkez haline geldiği geçmektedir.⁵⁶

Bu bölge, önceleri Dânişmend Devleti'nin hâkimiyeti altındaydı. İlerleyen yıllarda devletin parçalanmasıyla birlikte, Emirci Sultan Zaviyesi'nin bulunduğu Ziyaret Pazarı bölgesi, Kayseri Dânişmendlileri'nin egemenliğinde kalmıştır. Emirci14. yüzyıl sonlarına doğru bölgeye Bozok Türkmenlerinin yerleşmesi ile buranın adı Bozok olarak anılır hale gelmiştir. Fakat Emirci Sultan'ın gelişi bundan önceye denk geldiği için muhtemelen, geldiği zamanlarda bölge Dânişmendiye Vilâyeti olarak geçmekte idi. Selçuklu Devleti'nin bölgeyi alması ile hâkimiyet değişmiş olsa da burasının adı hala Dânişmendiye Vilâyeti olarak kullanılmıştır.⁵⁷

Tüm zaviyeler de olduğu gibi Emirci Sultan Zaviyesi de ilk olarak İslam'ı yaymak amacı güdülerek kurulmuştur. Bu amaç için ailesi ile Anadolu'ya gelip yerleşen Emirci Sultan, bölge halkının Müslümanlaşması için elinden geleni yapmıştır. Zaten yerleşim yeri olan, bu hareketli ve işlek bölgeye öncelikle kalacak yer inşa etmekle başlanılmıştır. Yöre sakinlerine göre bu günkü caminin yerinde bir kilise

⁵³ Dündar, "Türk İslam Sanatları Tarihine Giriş", 23-24.

⁵⁴ Ocak, *Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci*, 236.

⁵⁵ Ocak, *Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci*, 236.

⁵⁶ Mustafa Âli, *Künhü'l-Ahbâr*, 41.

⁵⁷ Ocak, *Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci*, 237; Orhan Sakin, *Tarihten Günümüze Bozok Sancağı ve Yozgat Tarihi* (İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2012), 30-32.

bulunmaktaydı ve kilise camiye çevrilmiştir.⁵⁸ Nitekim günümüzde bile cami avlusunda Roma dönemine ait sütunlar, yontma taşlar ve mimarî kalıntılar görülebilmektedir (Fotoğraf 4-5). Bu da bizlere aslında temeli olan bir yapı kalıntısı üzerine inşa edildiğini göstermektedir. Bilindiği üzere Türkler göçebe hayat yaşadıkları için genelde yeri değiştirilebilen çadır evlerde yaşarlardı. Anadolu'da her bölgede orada var olan doğal koşullar dâhilindeki malzemeler, yapılarda kullanılmıştır. Emirci Sultan'ın geldiği iç Anadolu bölgesinde de yapılar genellikle kerpiçten yapılmaktaydı. Zaviyenin ilk halinden günümüze hiçbir şey kalmadığı için büyük ihtimalle, kolay ve hızlı bir yapı malzemesi olması adına, zaviyenin inşasında da kerpiçten faydalanılmıştır diyebiliriz. Aynı zaman da ihtiyaca binaen zamanla ilave kısımlarda eklenmiştir. Belgelerden anlaşıldığı üzere, zaviye Osmanlı zamanında bölgenin en nüfuzlu yeri haline gelmiştir. Hatta vakfiyelerde geçen bilgilerden, çevredeki birçok köyün Emirci Sultan Zaviyesi'ne bağlı olduğu görülmektedir. Zaviye, faaliyetlerini 1925 yılına kadar, yani Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Kanunu'na dek sürdürmüştür. Bu tarihten sonra, diğer tarikat yapıları gibi devlet tarafından kapatılmış; vakıf mallarına devlet el koymuş ve zaviyeye ait eşyalar Ankara Etnografya Müzesi'ne gönderilmiştir.

Emirci Sultan Zaviyesi köyün ortasında hafifçe yüksek bir tepe üzerine kurulmuştur. Dört defa tamir ve tadilat geçiren zaviyeden günümüze mescit, türbe ve haziredeki bazı mezar taşları ulaşmıştır. Zaviye günümüzde de Yozgat'ta önemli ziyaret yerlerinden biridir. Zaviyenin Emirci Sultan isimli bir de vakfı vardır. Bu vakıf aynı zamanda türbenin ve caminin bakımından da sorumlu olup aktif olarak çalışmaktadır.

Günümüze ulaşamayan mescidin inşâ kitabesindeki bilgilerden (Fotoğraf 6), 715/1315-1316 tarihinde Hacı Mehmet Barçuk tarafından, Mimar Hüseyin'e Ramazan ayının sonlarında yaptırıldığı anlaşılmaktadır. İkinci kitabede, Sultan III. Murat'ın öldüğü sene Kutbu'l-Arifin Emirci Sultan evlatlarından Seyyid Ahmet bin Dusta tarafından 993/1586 da bir zaviye ve türbenin yapıldığından bahsedilmektedir (Fotoğraf 7). Üçüncü kitabe ise aynı tarihli inşa edilen çeşmeye aittir (Fotoğraf 8). Öncesinde ahşap olan zaviye 1910 yılında harap halde iken yıkılarak, mezarların üzerine bir türbe ile bitişiğindeki cami yeniden yapılmıştır. İlk yapıdan günümüze hiçbir kalıntı ulaşmamıştır.⁵⁹

Türbe caminin, batı duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir. Her bir kenarı 11,55 m uzunlukta olan kare planlı türbenin⁶⁰ mekân duvarları beyaz moloz taştan inşa edilmiş olup, dış yüzeyde sıvasız olarak bırakılan taşların arası çimentolu bir harç ile derz edilmiştir. Türbe kurşun kaplı bir kubbe ile örtülmüştür. Türbenin

⁵⁸ Bölge sakinlerinden Doğan Yazarel.

⁵⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), *Âbide ve Yapı İşleri Dairesi; Âbide ve Eser Fişi Dosya Fişi*, 66/3.

⁶⁰ Ali Şakir Ergin, *Vakıflar ve Yozgat'ta Tarihî Vakıf Camileri* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994), 66.

kubbesi yerleştiriliş bakımından Yozgat Çapanoğlu Cami'ne benzemektedir. Kubbeye geçiş unsuru olarak tromp kullanılmıştır. Trompların kemer uçları zemine kadar inmekte ve böylece iç mekânda duvarlar üçer bölüme ayrılmaktadır. Türbenin doğu yönlü camiye açılan kapısı ile kuzey ve batıda üçer güneyde ise, türbeye giriş kapısı ile kapının her iki tarafında yer alan ikişer penceresi bulunmaktadır. Türbenin kuzeydoğu köşesine yakın bir yerden yekpare bir taştan oyularak açılan ve kapı görevi yapan dikdörtgen bir açıklık ile camiye geçilmektedir (Fotoğraf 11). Ayrıca türbeye her iki kapıdan da üçer basamak merdivenle girilmektedir. Gerek yapı tekniği olsun gerekse pencerelerde kullanılan kemerlerin kilit taşlarından türbenin en erken 1910 yılına ait olduğunu göstermektedir (Fotoğraf 9-10).

Doğu yönde türbeye bitişik olarak yapılmış olan cami de 1910 yılında tamir edilmiştir. Caminin son cemaat yeri duvarları, türbenin aksine küfeki taşından kesme taş tekniği ile inşa edilmiştir. Ayrıca camide yukarıda değindiğimiz kitabeler bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı caminin, doğu cephesinde, yanları beden duvarların uzantısı olan ve ahşap beş direk üzerine gene ahşap giriş ve tavanlı son cemaat yeri ile bu son cemaat yerinin kuzeydoğu köşesinde yer alan, yay kenarlı giriş kapısı bulunmaktadır (Fotoğraf 17). 13,40 x 9,20 metre ebadında olan caminin, ahşap tavanlı mekâm (Fotoğraf 16) kible yönündeki mihrabın iki yanında iki pencere ve son cemaat yerine açılan üç pencere ile aydınlanmaktadır. Mihrabı basit bir niş şeklinde olup sanat değeri olarak çok bir önem arz etmemektedir (Fotoğraf 14). Minberi ve vaaz kürsüsü de muhdestir (Fotoğraf 13, 15). Caminin kuzey kenarında ise, cami duvarının türbe ile bittiği köşede, cami içinden çıkılan kare kaideli ve 16 kenarlı gövdesi ile yeni yapılmış minare yükselmektedir.⁶¹ Ayrıca tüm bunlara ek olarak günümüzde camide sakal-ı Şerif bulunmaktadır (Fotoğraf 18). Aynı zamanda caminin geniş bir bahçesi, şadırvanı ve yakın tarihli mezarları da olan bir haziresi vardır (Plan 1).

Türbe içinde bulunan mezar taşlarından birisi kitabesinden de anlaşıldığı üzere Emirci Sultan'a (Şerefu'd-dîn İsmâ'il bin Muhammet) ait olan mezar, 40x135 cm olup üzerindeki kitabelerin yan yüzlerinde: Ayet-el Kürsi, ayak ucunda hadis-i şerif, diğer yan yüzün altında ayet-i kerime ("şehidâllahü lâ ilâhe illâllah") yazılı olup bunun üzerindeki kısım iki kartuş şeklinde ayrılmıştır. Sağdan birinci kısımda, "Fi tarih-i vefatı merhum Şerefu'd-dîn İsmâ'il bin Muhammet rahmetullah-i aziz" diğer kartuşta ise, "Fi şehri-i zilhicce senet-i sebâ ve selâsine ve sebâ mie (737/1336-1337)" Allahu İslam" yazısı bulunmaktadır (Fotoğraf 19-22).

Diğer taş mezarda ise, Emirci Sultan'ın haliflerinden olan Gıyaseddin Muhammed'in olduğu anlaşılmaktadır. Mezar taşının üzerinde ise, "Vefatı farzende hâfid-i merhum Gıyaseddin bin Muhammed Sabit bin Halid Ali Gül İsfahan-i fi seferi'l-hayr sene hamseti aşer seba mie (715/1315-1316)" yazmaktadır. Türbe içeri-

⁶¹ VGMA, *Âbide ve Eser Fişi Dosya Fişi*: 66/3.

sindeki diğer iki mezarın da kime ait olduğu bilinmemektedir.⁶² Fakat köy sakinlerince türbedeki kabirlerin Emirci Sultan'ın babasına, oğluna ve eşine ait olduğu söylenmektedir.⁶³

Yöre halkı ile yapılan görüşmelerde caminin günümüzde kullanılan doğu kısmının aslında hazire olduğu, sonrasındaki restorasyonlar ile buradaki mezarların caminin güneydoğu tarafındaki boşluğa taşındığı belirtilmiştir (Fotoğraf 23).⁶⁴ Köyün farklı yerlerinde de Emirci Sultan'ın müritlerine ait olduğu söylenen mezarlar bulunmaktadır (Fotoğraf 24-25). Kutsiyet atfedilen ve hürmet gösterilen bu mezarlar birer ziyaret yerine dönüşmüştür (Fotoğraf 26-27).

Sonuç

Anadolu tarihi açısından önemli bir yere sahip olan 13. yüzyıl, aslında artık Anadolu'nun İslam ile yoğrularak Türklerin asıl vatanı haline gelmesinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Fakat bu benliğin oluşumu aniden gerçekleşen bir süreç olmadığı gibi, sadece fetihlerle de mümkün olmamıştır. Anadolu kırsalının İslamlaşmasında asıl büyük etkiyi yaratan gizli kahramanlar, tasavvuf erbabı şahsiyetlerdir. Bu şahsiyetler Anadolu'nun dört bir yanına dağılarak İslam kültürünün halk tarafından benimsenmesinde etkili faaliyetler yürütmüşlerdir. İşte Emirci Sultan da bu isimsiz kahramanlardan biridir. Bu çalışma kapsamında, tarihe iz bırakan bu güzide şahsiyetin kim olduğuna dair mevcut veriler ışığında bilgiler sunulmuştur. Ailesi ile Anadolu'ya göç eden Emirci Sultan bir şeyh olmasının yanı sıra, dâhil olduğu Türkmen boyunun da yöneticisi konumunda olmuştur. Kendisi hem şeyh hem de bey statüsünde nüfuzlu bir şahsiyettir. Günümüzde hâlâ halk arasında menkıbeleriyle anılan Emirci Sultan, Orta Anadolu'da yaşadığı dönem itibarıyla halk üzerinde büyük etkiler bırakmıştır. Emirci Kurduğu zaviyesi XIII. yüzyıldan günümüze kadar hizmetlerini sürdürmüştür.

Zaviyeler Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında büyük bir paya sahiptir. Vakfiyeleri ve kamusal hizmetler ile hem irşatta bulunup hem de devlete hizmet eden kurumlar olmuşlardır. Emirci Sultan Zaviyesi de günümüze ulaşan vakıf belgelerine göre orta Anadolu'da geniş ve aktif bir bölgeye sahip olmuştur. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasına kadar bu kurumlar faaliyetlerini yürütmüşlerdir.

Emirci Sultan Zaviyesinden günümüze cami ve türbesi ulaşmıştır. Her iki yapıda dört kez tamir ve tadilat geçirmiştir. Yapıların günümüzdeki durumu 1969'daki tamir ve tadilata aittir. Zaviyenin mescit kısmı günümüzde cami olarak kullanılmaktadır. Hâlen bölge halkı tarafından hürmet gören Emirci Sultan Türbesi Yozgat'ta kültürel açıdan önemli ve ziyaret edilmesi ve bilinmesi gereken yerler-

⁶² VGMA, *Âbide ve Eser Fişi Dosya Fişi*: 66/3.

⁶³ Köy sakini Doğan Yazarel.

⁶⁴ Yöre sakinler Doğan Yazarel, Mustafa Sarı, Emirçe Kudret Alpoçak ve İlhami Duygu.

den biridir.

Yapılan bu çalışma ile Emirci Sultan'ın hem şahsiyeti ve kökeni hem de zaviyeden günümüze kalan türbe ve caminin mevcut durumları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Author Contributions / Yazarların Katkısı:	Author / Yazar 1	Author / Yazar 2
Conceptualization (CRediT 1) / Araştırmanın Tasarımı	%51	%49
Data Curation (CRediT 2) / Veri Toplanması /	%51	%49
Investigation - Analysis - Validation (CRediT 3-4-6-11)/ Araştırma - Veri Analizi- Doğrulama	%51	%49
Writing (CRediT 12-13) / Makalenin Yazımı	%51	%49
Writing - Review & Editing (CRediT 14) / Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi	%51	%49

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Thanks / Teşekkür: We would like to thank TÜBİTAK for their support. / Destekleri için TÜBİTAK'a teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Acun, Hakkı. *Bozok Sancağı'nda (Yozgat İli) Türk Mimarisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005.
- Âli, Gelibolulu Mustafa. *Kühû'l Ahbâr 4. Rükün*. 5 Cilt. ed. Suat Donuk - Derya Örs. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2024
- Ay, Zahide. "13. Yüzyılda Anadolu'nun İslamlaşma Sürecindeki İsmaili Etkiler ve Bu Etkilerdeki Vefâîlik Boyutu". *Akademik İncelemeler Dergisi* 11/2 (Aralık 2016), 1-22.
- Dündar, Abdulkadir. "Türk İslam Sanatları Tarihine Giriş". *Türk İslam Sanatları Tarihi*. ed. Abdulkadir Dündar. 15-40. Ankara: Grafiker Yayınları, 3. Basım, 2020.
- Elvan Çelebi. *Nâme-i Kudsi (Kutsal Kitap) Menâkıbu'l-Kudsiyye (Kutsal Menkabeler)*. ed. Mertol Tulum. Konya: Çizgi Kitabevi, 2017.
- Eraslan, Kemal. "Ahmed Yesevî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 2/159-161. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Ergin, Ali Şakir. *Vakıflar ve Yozgat'ta Tarihi Vakıf Camileri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (ed.). *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî "Vilâyetnâme"*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2021.
- Kahraman, Seyit Ali (ed.). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: Antakya, Edirne, Filistin, İstanbul, Kayseri, Konya, Maraş, Sivas, Sofya, Urfa*. 3 Cilt. İstanbul: Yeditepe, 2022.
- Köprülü, Mehmed Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. ed. Seda Çakmakcioğlu Şan. 1. Basım. İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.
- Kul, Ömer (ed.). *Geçmişten Geleceğe Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Sempozyumu, 26-28 Eylül 2016*. İstanbul: Türk Ocakları İstanbul Şubesi, 2016.
- Ocak, Ahmet Yasar. *Babailer İsyanı: Alevîliğin Tarihsel Alt Yapısı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 9. Basım, 2020.
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Emirci Sultan". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 11/153-155. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci-Kolonizatör Derviş Dede Garkın ve Emirci Sultan Vefâiyye ve Yeseviyye Gerçeği*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2. Basım, 2021.
- Özger, Yunus. "Yusuf Ziya Yozgadî ve Temaşa-yı Celâl-i Hüda Adlı Eseri". *Karadeniz Araştırmaları* 28/28 (Ağustos 2011): 115-150.
- Öztürk, Nuran. "Farklı İki Mesnevîde Hz. Muhammed'in Veysel Karanî Övgüsü". *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi* 3/2 (Aralık 2018), 254-280.
- Palın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarihi Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 2. Basım, 1971.
- Sakin, Orhan. *Tarihten Günümüze Bozok Sancağı ve Yozgat Tarihi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2. Basım, 2012.
- Şahin, Haşim. "Vefâiyye". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42/600-603. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Tosun, Necdet. "Üveysilik". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42/400-401. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Tosun, Necdet. "Veysel Karanî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 43/74-75. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Tosun, Necdet. "Yeseviyye". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 43/487-490. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- VGMA, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. *Âbide ve Yapı İşleri Dairesi; Âbide ve Eser Fişi Dosya Fişi*, 66/3.

Görseller

Fotoğraf 1. Zaviyenin eski halinden bir kesit. (28/07/2023)⁶⁵

Fotoğraf 2. Zaviyenin eski halinden iki kesit. (28/07/2023)⁶⁶

⁶⁵ Halil İbrahim Güneşer'den alınmıştır.

⁶⁶ İlk resim Halil İbrahim Güneşer, ikincisi ise Kudret Alp Koçak tarafından edinilmiştir.

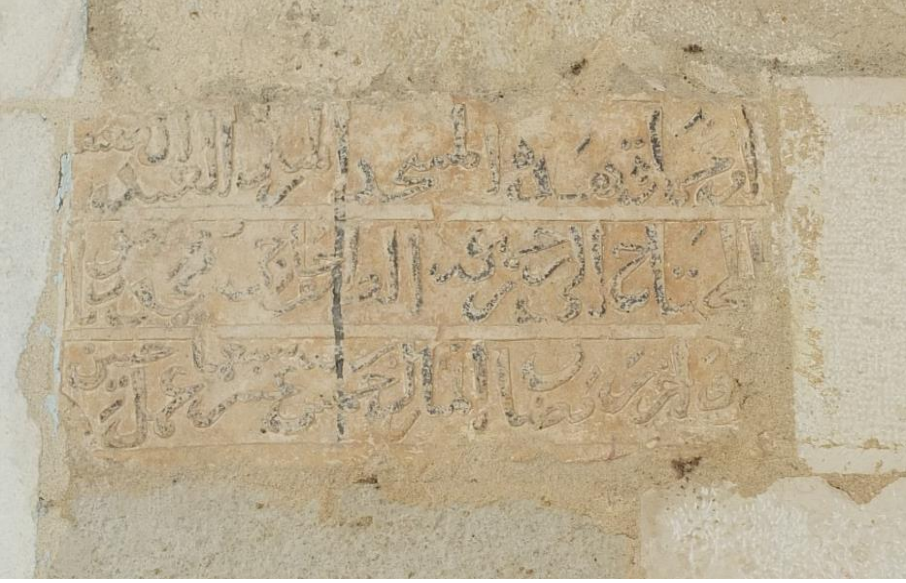
Fotoğraf 3. Emirci Sultan Cami ve Türbesi genel görünüm. (12/06/2022)

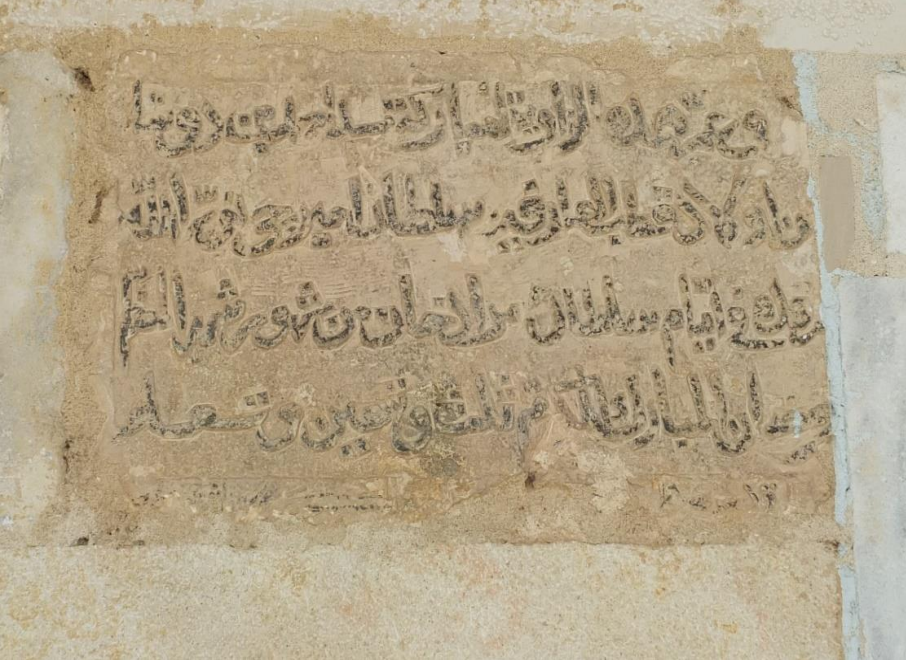
Fotoğraf 4. Roma kalıntısı, çeşme parçaları. (12/01/2023)

Fotoğraf 5. Roma kalıntısı sütunlar. (12/06/2022)

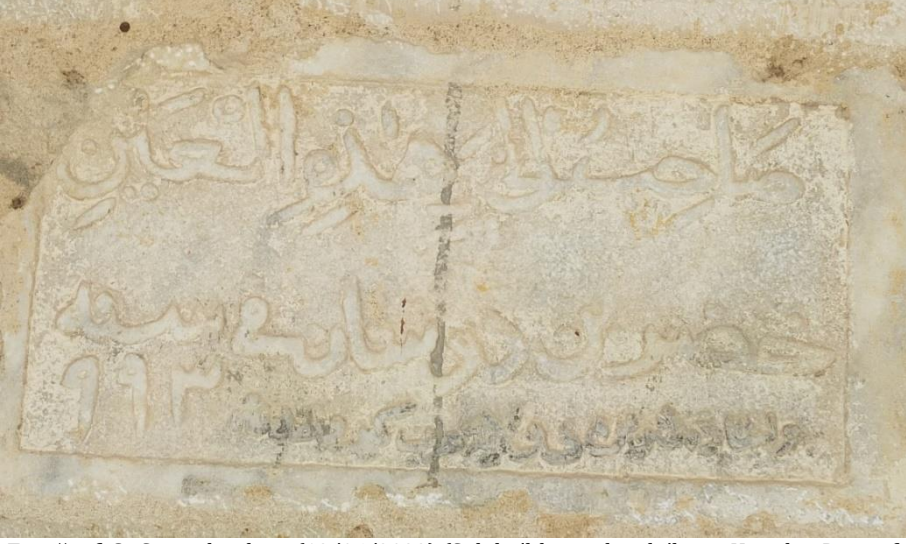
Fotoğraf 6. Mescidin inşâ kitabesi. (12/06/2022) (Emere bi-imâret-i hâzihi'l-mescidi'l-mübârek el-abdü'l-fakirü'l-muhtaç ilâ rahmeti rabbihi'l-latîf Hacı Mehmet Barçuk Evâhiru Ramazani'l-mübârek sene hamse aşere seb'a mie (715) Amile Hüseyin.)⁶⁷

Fotoğraf 7. Zaviyenin tâmir kitâbesi. (12/06/2022) (Ve ammere hâzihi'z-zâviyete'l-mübârekefe Seyyid Ahmet bin Dusta selase ve tis'a-mie (993) ve evlâdü kutbi'l-ârifin Sultan

⁶⁷ Acun, *Bozok Sancağı*, 365.

Emirci nevver-Allahu merkadehu fi eyyâmı Sultan Murad Han min şuhur-i şehiri'l-muazzam Ramazani'l-mübareki'l-mükerrem selase ve tis'in ve tis'a mie. (993) ⁶⁸

Fotoğraf 8. Çeşme kitabesi. (12/06/2022) (Sahibü'l-hayr-ı hazihî'l ayn, Hızır bin Dusta, fi sene: Hicri 993.)⁶⁹

Fotoğraf 9. Türbenin içerden görünümü. (12/06/2022)

⁶⁸ Acun, *Bozok Sancağı*, 365.

⁶⁹ Acun, *Bozok Sancağı*, 365.

Fotoğraf 10. Türbenin kubbesinin içerden görünümü. (12/06/2022)

Fotoğraf 11. Türbenin penceresi (sol) ve cami ile türbe arasındaki kapı (sağ). (12/06/2022)

Fotoğraf 12. Zaviye bünyesinde bulunan ve Osmanlı Arşivi'ne teslim edilen belgelerden bir kaçının fotokopisi. (12/06/2022)

Fotoğraf 13. Caminin ahşap minberi. (12/06/2022)

Fotoğraf 14. Caminin mihrap nişi. (12/06/2022)

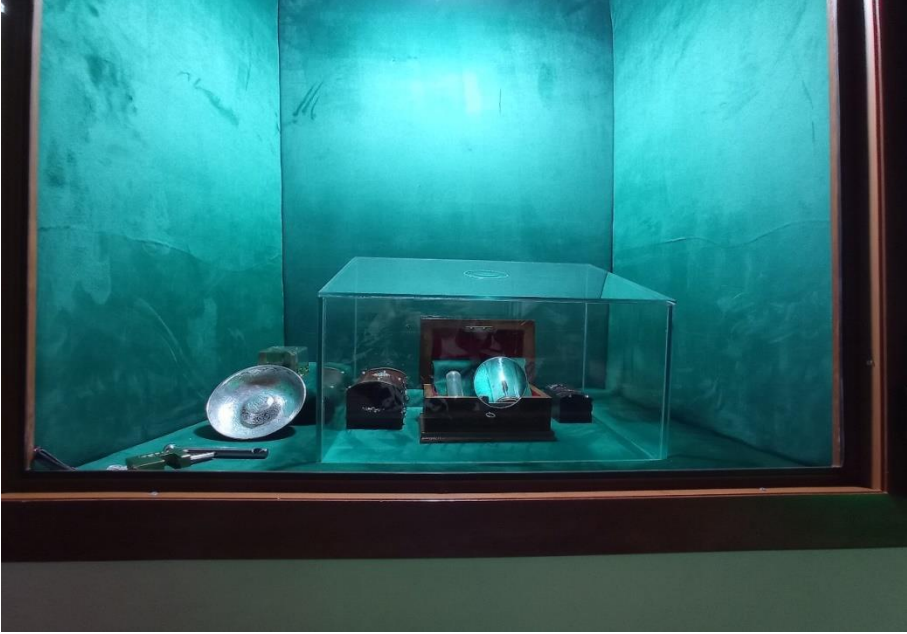
Fotoğraf 15. Caminin ahşap vaaz kürsüsü (12/06/2022)

Fotoğraf 16. Caminin ahşap tavanı ve kadınlar mahfili. (12/06/2022)

Fotoğraf 17. Caminin girişindeki ahşap direkler. (12/06/2022)

Fotoğraf 18. Camide bulunan Sakal-ı Şerif. (12/06/2022)

Fotoğraf 19. Emirci Sultan'ın mezarı. (12/06/2022)

Fotoğraf 20. Emirci Sultan'ın mezarının baş ve ayak kısmı. (12/06/2022)

Fotoğraf 21. Mezar taşının üstten görünümü. (12/06/2022)

Fotoğraf 22. Türbedeki mezarların genel görünümü. (12/06/2022)

Fotoğraf 23. Caminin yanındaki hazire. (12/01/2023)

Fotoğraf 24. Hazirede kenarda duran mezar taşları. (12/01/2023)

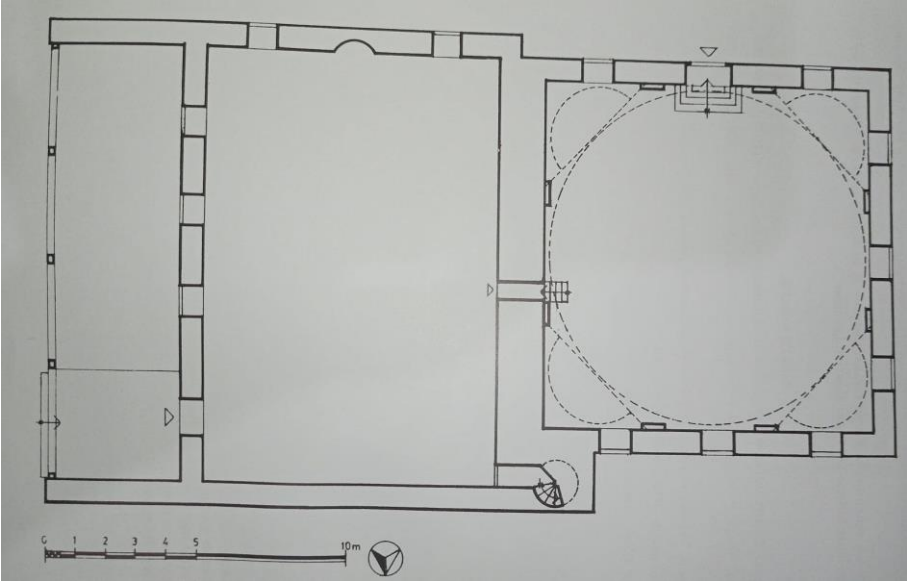
Fotoğraf 25. Haziredeki bazı mezar taşları. (12/01/2023)

Fotoğraf 26 Köy halkı tarafından yatır kabul edilen yerler. (12/01/2023)

Fotoğraf 27. Köy sakini Güler Yıldırım'ın evinin bahçesinde bulunan mezar taşı (solda), köy mezarlığında bulunan eski mezar taşı (sağda). (12/01/2023)

Plan 1. Emirci Sultan Cami ve Türbesi'nin planı⁷⁰

⁷⁰ Acun, *Bozok Sancağı*, 368.